

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Бердянський державний педагогічний університет

Наукові записки
Бердянського державного
педагогічного університету

Серія: Педагогічні науки

Випуск 3

Бердянськ
2019

УДК 378.001.89(082)
ББК 74.480.46я5
Н 34

ISSN 2412-9208
ICV 2018: 77.58
DOI 10.31494/2412-9208

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Касперський Анатолій Володимирович – д.пед.н., професор (Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова);

Павленко Анатолій Іванович – д.пед.н., професор (Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти).

*Друкується за рішенням вченої ради
Бердянського державного педагогічного університету.
Протокол № 6 від 26.12.2019 р.*

**Рішенням Атестаційної колегії Міністерства освіти і науки України
збірник включений до Переліку наукових фахових видань України
(категорія “Б”)**

(наказ МОН України №1412 від 18 грудня 2018 року)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Ігор Богданов – доктор педагогічних наук, професор, ректор (Бердянськ), головний редактор; **Ольга Гуренко** – доктор педагогічних наук, професор (Бердянськ); **Ольга Грауман** – доктор педагогічних наук, професор (Хільдесхайм, Німеччина); **Лариса Зайцева** – доктор педагогічних наук, професор (Бердянськ); **Людмила Коваль** – доктор педагогічних наук, професор (Бердянськ); **Алла Крамаренко** – доктор педагогічних наук, професор (Бердянськ); **Ільзе Мікельсон** – доктор педагогічних наук, професор (м. Лієпая, Латвійська Республіка); **Вячеслав Осадчий** – доктор педагогічних наук, професор (Мелітополь); **Ігор Раку** – доктор педагогічних наук, професор (Кишинів, Молдова); **Алесандро Фігус** – доктор педагогічних наук, професор (Рим, Італія); **Ольга Попова** – кандидат педагогічних наук, доцент (Бердянськ); **Катерина Осадча** – кандидат педагогічних наук, доцент (Мелітополь).

Н-34 Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки : зб. наук. пр. – Вип.3. – Бердянськ : БДПУ, 2019. – 453 с.

Збірник “Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки” заснований з метою оприлюднення результатів педагогічних досліджень науковців. Публікації репрезентують нові підходи до різних аспектів педагогіки та методики.

За зміст статей і правильність цитування відповідальність несе автор.

© Бердянський державний педагогічний університет, 2019
© Автори статей, 2019

**MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
Berdiansk State Pedagogical University**

**Scientific Papers
of Berdiansk State Pedagogical
University**

Series: Pedagogical sciences

Issue 3

**Berdiansk
2019**

UDC 378.001.89(082)
LBC 74.480.46я5
N 34

ISSN 2412-9208
ICV 2018: 77.58
DOI 10.31494/2412-9208

REVIEWERS:

Kaspersky Anatoly – doctor of pedagogical sciences, professor, the head of the chair of technical physics and mathematics of the National M. Dragomanov Pedagogical University;

Pavlenko Anatoly – doctor of pedagogical sciences, professor (Zaporozhye regional institute of postgraduate pedagogical education).

*It is published according to the resolution of the Academic Council
of Berdiansk State Pedagogical University
Record № 6 of 26.12.2019 p.*

**According to the resolution of Attestational board of the Ministry
of education and science of Ukraine this edition was included to
the List of scientific professional editions of Ukraine (category B)**

(Resolution of the Ministry of education and science of Ukraine
№ 1412 of 18 December 2018)

EDITORIAL BOARD:

Ihor Bohdanov – doctor of pedagogical sciences, professor, rector (Berdiansk), editor in chief; **Olha Hurenko** – doctor of pedagogical sciences, professor (Berdiansk); **Olga Grauman** – doctor of pedagogical sciences, professor (Hildesheim, Germany); **Larysa Zaitseva** – doctor of pedagogical sciences, professor (Berdiansk); **Liudmyla Koval** – doctor of pedagogical sciences, professor (Berdiansk); **Alla Kramarenko** – doctor of pedagogical sciences, professor (Berdiansk); **Ilze Mikelsone** – doctor of pedagogical sciences, professor (Liepaja, Latvia Republic); **Viacheslav Osadchiy** – доктор педагогічних наук, професор (Melitopol); **Ihor Racu** – doctor of pedagogical sciences, professor (Kishinev, Moldova); **Alessandro Figus** – doctor of pedagogical sciences, professor (Rome, Italy); **Olha Popova** – candidate of pedagogical sciences, associate professor (Berdiansk); **Kateryna Osadcha** – candidate of pedagogical sciences, associate professor (Melitopol).

N-34 Scientific papers of Berdiansk State Pedagogical University. Series: Pedagogical sciences. – Issue 3. – Berdiansk : BSPU, 2019. – 453 p.

The collection of scientific papers of Berdyansk state pedagogical university (Series: Pedagogical sciences) contains results of pedagogical reseach of Ukrainian and foreign scientists. Publications represent new approaches to actual problems of teaching, education and methods.

UDC 378.001.89(082)
LBC 74.480.46я5

© Berdiansk State Pedagogical University, 2019
© Authors of the articles, 2019

ЗМІСТ

ЗАГАЛЬНА ПЕДАГОГІКА ТА ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

Лягушин Сергій, Соколовський Олександр (Дніпро). Виклики комп'ютеризації та фізико-математична освіта.....	11
Гордієнко Валерій, Касперський Анатолій, Кучменко Олександр, Немченко Юрій, Микитенко Павло (Київ). Науково-експериментальне вивчення структури і властивостей полімерно-карбідних наносистем у матеріалознавстві.....	23
Волошинов Сергій (Херсон). Досвід інформатизації морської освіти за кордоном.....	31
Нагорна Наталія (Полтава). Змістова характеристика поняття фахова компетентність.....	42
Цибулько Ольга (Маріуполь). Витоки та сучасний стан української педагогіки духовності.....	49

ПОЧАТКОВА ОСВІТА

Журавльова Лариса (Мелітополь). Розроблення логокомпетентностей учителів початкових класів у межах професійного стандарту.....	58
Чупріна Олена (Житомир). Застосування мультимедійних засобів у системі методів і прийомів роботи вчителя з розвитку мовлення учнів початкових класів.....	72

СЕРЕДНЯ ОСВІТА

Андрєєв Андрій, Тихонська Наталія (Запоріжжя). Функції вчителя на основних етапах інноваційної діяльності учнів з фізики.....	80
Бондарук Володимир (Луцьк). Вплив навчальних робототехнічних конструкторів на розвиток пізнавальної активності учнів.....	90
Грановська Тетяна (Харків). Формування пізнавальної самостійності учнів через реалізацію міжпредметних зв'язків засобами мобільних технологій.....	97
Дика Наталія, Глазова Олександра (Київ). Розвиток емоційного інтелекту як важливий компонент методики навчання мови в закладах загальної середньої освіти.....	105
Зикова Клавдія (Бердянськ). Педагогічна ефективність застосування методики пізнавального моделювання.....	113
Косогов Іван (Бердянськ). Фізико-технічне моделювання у формуванні практико-орієнтованих знань.....	120
Ленчук Іван, Працьовитий Микола (Київ). Ортогональне проєкціювання в задачах стереометрії.....	128
Панова Наталя (Бердянськ). Діалогічна взаємодія культур як чинник формування полімовної особистості.....	136
Панова Світлана (Бердянськ). Міжпредметні зв'язки математики та інформатики в компетентнісно орієнтованому змісті сучасного підручника математики.....	144
Попова Ольга, Попова Лариса (Бердянськ). Квест-технології як	

засіб активізації пізнавальної діяльності молодших школярів	155
Ткаченко Юлія (Суми). Методичні особливості навчання учнів основ нанотехнологій на уроках фізики у 10 класі.....	162

ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА

Аверіна Катерина (Мелітополь). Фактори формування соціальної активності майбутніх фахівців соціономічних професій.....	171
Бевз Валентина (Київ), Годованюк Тетяна , Дубовик Віталій (Умань). Реалізація технологічного підходу у навчанні майбутніх учителів математики.....	182
Берднік Поліна , Онипченко Павло (Харків). Білінгвальний підхід до навчання математики студентів-іноземців у Харківському національному університеті ім. В. Н. Каразіна.....	196
Білик Валентина (Київ). Зміст та структура природничо-наукової компетентності майбутніх психологів.....	205
Борисова Тетяна (Полтава). Проблеми реалізації технологій ергодизайну в закладах освіти.....	213
Василенко Сергій (Київ). Єдність фундаментальної та прикладної складових змісту курсу загальної фізики як необхідна умова формування фахової компетентності майбутніх учителів фізики.....	221
Возносименко Дарія (Умань). Тренінгові технології в підготовці майбутнього вчителя до забезпечення валеологічного супроводу на уроках математики.....	228
Гриценко Валерій , Ткаченко Анна (Черкаси). Зміст та структура інформаційно-аналітичних компетентностей користувачів освітніх інформаційних систем: методологічний аспект.....	235
Гуляєва Людмила , Гуляєва Тетяна (Запоріжжя). Самостійна робота майбутніх інженерів.....	246
Дибкова Людмила (Київ). Розвиток цифрової компетентності студентів у процесі здійснення науково-дослідної роботи.....	256
Дутчак Юрій , Квасниця Олег (Хмельницький). Теоретичний аналіз дефініції “забезпечення якості професійної підготовки” для майбутніх магістрів середньої освіти з фізичної культури.....	266
Кондрашов Микола (Черкаси). Технології управління якістю підготовки майбутніх учителів до професійної діяльності	275
Коротун Ольга (Житомир). Критерії добору хмаро орієнтованих систем дистанційного навчання в навчанні баз даних майбутніх фахівців з інформаційних технологій.....	284
Курило Ольга (Бердянськ). Роль творчості в професійному розвитку майбутніх інженерів-педагогів харчової галузі.....	293
Михайленко Ірина , Нестеренко Володимир (Харків). Реалізація принципу фундаменталізації у математичній підготовці іноземних студентів.....	302
Мороз Іван , Іваній Володимир , Дементьєв Євгеній , Щупачинська Аніта (Суми). Методичне обґрунтування варіаційного принципу Гамільтона-Остроградського.....	310
Нагрибельний Ярослав (Херсон). Порівняльний аналіз змісту	

підручників і навчальних посібників з історії педагогіки для студентів вищих педагогічних закладів освіти незалежної України...	320
Орлова Наталія (Полтава). Використання системи евристичних методів у процесі художнього проектування одягу.....	329
Перерва Вікторія (Кривий Ріг). Формування термінологічної компетентності майбутніх учителів біології в системі самостійної роботи.....	337
Подласов Сергій, Матвійчук Олексій, Долянівська Ольга (Київ). Олімпіада з фізики як індикатор готовності абітурієнтів до навчання в університеті.....	346
Суровцева Ірина (Маріуполь). Есе як інструмент опанування категоріально-термінологічною базою соціології студентами спеціальності “Соціальна робота”	356
Тарасова Вікторія (Мелітополь). Розвиток професійної компетентності вчителів в умовах освітніх трансформацій.....	363
Ткаченко Анна, Кулик Людмила, Романенко Тетяна (Черкаси). Компетентнісний підхід до вивчення студентами фізики з використанням комп’ютерного моделювання.....	370
Точиліна Тетяна (Запоріжжя). Методологічні основи підвищення ефективності формування пізнавальної самостійності студентів-медиків при вивченні медичної та біологічної фізики.....	378
Цуркан Марія (Чернівці). Професійно-комунікативна компетентність іноземного студента-медика.....	386
Чорнусь Сергій (Полтава). Закономірності формування проектно-технологічної культури майбутніх викладачів спеціальних дисциплін у галузі деревообробки	398
Шерстньова Ірина (Бердянськ). Педагогічна складова професійної компетентності майбутнього вчителя математики в контексті компетентнісного підходу.....	406
Шишкін Геннадій, Бандуров Сергій, Близнюк Дар’я (Бердянськ). Експериментальне дослідження характеристик фотоопорів	415
Школа Олександр (Бердянськ). Проблеми формування і діагностики наукового світогляду майбутніх учителів фізики	423
Шут Микола, Благодаренко Людмила (Київ). Проблеми підготовки компетентного вчителя фізики в рамках реалізації проекту “Нова українська школа”	432
Ярхо Тетяна, Смельянова Тетяна, Легейда Дмитро (Харків). Упровадження принципу генералізації знань у повторювальний курс елементарної математики в технічних закладах вищої освіти...	440

CONTENTS

GENERAL PEDAGOGICS AND HISTORY OF PEDAGOGICS

Liagushyn Sergiy, Sokolovskyi Oleksandr (Dnipro). Computerization challenges and physical-mathematical education.....	11
Hordiienko Valerii, Kasperskyi Anatolii, Kuchmenko Oleksandr, Nemchenko Yurii, Mykytenko Pavlo (Kyiv). Scientific and experimental study of the structure and properties of polymer-carbide nanosystems in material science.....	23
Voloshinov Serhiy (Kherson). Experience in informatization of maritime education abroad.....	31
Nahorna Natalia (Poltava). Contents characteristics of the concept of professional competence.....	42
Tsybulko Olga (Mariupol). Origins and current state of Ukrainian pedagogy of spirituality.....	49

PRIMARY EDUCATION

Zhuravlova Larysa (Melitopol). Developing logocompetences of primary school teacher within the limits of the professional standards...	58
Chuprina Olena (Zhytomyr). The use of multimedia in the system of methods and techniques of teacher's work in the speech development of primary school pupils.....	72

SECONDARY EDUCATION

Andreev Andrey, Tikhonskaya Natalia (Zaporizhzhia). Teacher's functions at the main stages of students' innovative activity in physics...	80
Bondaruk Volodymyr (Lutsk). The influence of educational robototechnical constructors on the development of students cognitive activity.....	90
Hranovska Tetiana (Kharkiv). Formation of cognitive autonomy of students through the implementation of cross-curricular links by means of mobile technologies.....	97
Dyka Natalia, Glazova Oleksandra (Kyiv). The development of emotional intelligence as an important component of language teaching in general secondary education institutions.....	105
Zykova Klavdiia (Berdiansk). Pedagogical efficiency of application the method of physical modeling.....	113
Kosogov Ivan (Berdiansk). Physical and technical modeling in forming of practical-oriented knowledge.....	120
Lenchuk Ivan, Pratsiovytyi Mykola (Kyiv). Ortogonal projection in stereometry problems.....	128
Panova Natalia (Berdiansk). The Dialogical interaction of contacting cultures as a factor of forming of multilingual personality	136
Panova Svetlana (Berdiansk). Mathematics and informatics interconnections in a competently oriented content of the modern mathematical tutorial.....	144
Popova Olga, Popova Larisa (Berdiansk). Guest-technology as	

means of activation of cognitive junior schoolchildren activity	155
Tkachenko Yuliia (Sumy). Methodical specifics of teaching pupils the basics of nanotechnology in physics lessons in the 10th form.....	162

PROFESSIONAL EDUCATION

Averina Kateryna (Melitopol). Factors of social activity formation of future socioeconomic specialists.....	171
Bezv Valentine (Kyiv), Hodovaniuk Tetiana , Dubovyk Vitalii (Uman). Implementation of technological approach in training of the future teachers of mathematics.....	182
Berdnik Polina , Onypchenko Pavel (Kharkiv). Bilingual mathematics learners of foreign students in V. N. Karazin Kharkiv National University.....	196
Bilyk Valentyna (Kyiv). Content and structure of future psychologists' science competence	205
Borisova Tetyana (Poltava). Problems of implementation of ergodesign technologies in educational institutions.....	213
Vasylenko Sergey (Kyiv). Unity of the fundamental and applied components of the content of the general physics course as a necessary for the formation of the maybuzital professional competence	221
Voznosymenko Dariya (Uman). Training technologies in preparation of future mathematics teacher to provide valeological support on mathematics.....	228
Hrytsenko Valerii , Tkachenko Anna (Cherkasy). Contents and structure of information-analytical competences of users of educational information system: methodological aspect.....	235
Guliaeva Ludmila , Guliaeva Tetiana (Zaporizhzhya). Independent work of future engineers.....	246
Dybkovaliudmyla (Kyiv). Development of students' digital competence in the process of carrying out research work.....	256
Dutchak Yuriy , Kvasnytsia Oleg (Khmelnysky). Theoretical analysis of the definition of "assurance of quality of vocational training" for future secondary education masters in physical culture.....	266
Kondrashov Nikolaj (Cherkassy). Technologies of quality management training of future teachers to professional activity.....	275
Korotun Olha (Zhytomyr). Selection criteria for cloud oriented system for distance learning in training database of future information technology professionals.....	284
Kurilo Olga (Berdiansk). The role of creativity in the professional development of future food industry engineers-teachers.....	293
Mykhailenko Iryna , Nesterenko Volodymyr (Kharkiv). Realization of principle of fundamentalization in mathematical training of foreign students.....	302
Moroz Ivan , Ivanii Volodymyr , Diemientiev Evgeniy , Shchupachynska Anita (Sumy). Methodological foundation of Hamilton-Ostrogradskiy variation principle.....	310

Nahrybelniy Yaroslav (Kherson). Comparative analysis of the contents of manuals and tutorials on the history of pedagogy for students of higher pedagogical establishments of independent Ukraine	320
Orlova Natalia (Poltava). The use of the system of heuristic methods in the process of artistic design of clothing.....	329
Pererva Victoria (Kryvyi Rih). Formation of the terminological competence of future biology teachers in the independent work's system.....	337
Podlasov Serhii, Matviichuk Olexsii, Dolianovskaia Olga (Kyiv). Physics olympiad as an indicator of readiness of applicants to study at university	346
Surovtseva Iryna (Mariupol). Essay as a tool for mastering the categorical and terminological base of sociology by students of specialty "Social work".....	356
Tarasova Viktoria (Melitopol). Development of teachers' professional competence within educational transformations.....	363
Tkachenko Anna, Kulyk Liudmyla, Romanenko Tetiana (Cherkasy). Competence approach to study physical students with using of computer modeling.....	370
Tochilina Tatyana (Zaporizhzhya). Methodological basis of improving the efficiency of formation of cognitive independence of medical students in the study of medical and biological physics.....	378
Tsurkan Maria (Chernivtsi). The professionally-communicative competency of foreign medical student	386
Chornus Serhii (Poltava). Regularities of the formation of project-technological culture of future teachers of special disciplines in the field of woodworking.....	398
Sherstnova Iryna (Berdiansk). Pedagogical component of future mathematics teacher's professional competence in the context of competence approach.....	406
Shyshkin Gennadiy, Bandurov Sergey, Blyznyuk Daria (Berdiansk). Experimental study of photoresists' characteristics	415
Shkola Olexandr (Berdiansk). Problems of formation and diagnostics scientific worldwide of future physics teachers.....	423
Shute Mykola, Blagodarenko Liudmyla (Kyiv). Problems of training of a competent physics teacher in the framework of implementation of the new school project.....	432
Yarkho Tetiana, Emelyanova Tatyana, Legeyda Dmytro (Kharkiv). The introduction of the principle of generalization of knowledge to the repetitive course of elementary mathematics at technical higher educational establishments.....	440

УДК 373.3/.5.016:159.922.72]:811.161.2
DOI 10.31494/2412-9208-2019-1-3-105-112

THE DEVELOPMENT OF EMOTIONAL INTELLIGENCE AS AN IMPORTANT COMPONENT OF LANGUAGE TEACHING IN GENERAL SECONDARY EDUCATION INSTITUTIONS

РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЯК ВАЖЛИВИЙ КОМПОНЕНТ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ МОВИ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Natalia DYKA,

PhD (Pedagogy), Associate Professor

<https://orcid.org/0000-0003-1385-5027>

n.dyka@kubg.edu.ua

Наталія ДИКА,

кандидат педагогічних наук, доцент

Oleksandra GLAZOVA,

PhD (Pedagogy), Associate Professor,

<https://orcid.org/0000-0002-0554-9858>

o.glazova@kubg.edu.ua

Олександра ГЛАЗОВА,

кандидат педагогічних наук, доцент

*Institute of In-Service Training
Borys Grinchenko Kyiv University*

*Інститут післядипломної педагогічної освіти
Київський університет
імені Бориса Грінченка*

✉ 22 a P. Tychny Ave,
02152 Kyiv, Ukraine

✉ пр. П. Тичини, 22 а, 02152 Київ,
Україна

Original manuscript received: October 10, 2019

Revised manuscript accepted: December 17, 2019

ABSTRACT

The article highlights the peculiarities of the development of emotional intelligence of secondary education students. The relevance of the chosen topic is substantiated and the scientific pedagogical, psychological, linguistic-educational sources are analyzed. Theoretical approaches to understanding the structure of emotional intelligence are generalized, the most common views on emotional intelligence are identified. It presents its structure, which distinguishes five components with short characteristics (self-awareness, self-regulation, motivation, empathy, communication skills). It is noted that, within the Ukrainian language school curricula, teachers traditionally use exercises aimed at developing the emotional sphere of students, but in the light of current scientific research, this part of the educational process requires systematization and ordering. The structure of emotional intelligence is correlated with its functions. The stages of the development of emotional intelligence of secondary education students are given. Samples of multilevel exercises for the effective formation of emotional intelligence of students at the Ukrainian lessons are offered. Emphasis is made on the necessity of constant replenishing of the vocabulary of students with words- names of emotions and feelings in order to interpret their essence. It is emphasized that the enrichment of the active vocabulary by the names of feelings and emotionally colored words will contribute to the improvement of emotional competence. Performing the suggested exercises and tasks during which the students will analyze and

express their own feelings will ensure the development of empathy. Therefore, success in communication and ultimately the formation of emotional intelligence affect the development of the linguistic personality of the student. The development of emotional competence will help to balance the mind and feelings of the individual, will deter from performing actions under the influence of emotions, will prevent manipulation from the side of other persons.

Keywords: *emotional intelligence, emotional competence, emotional literacy, general secondary education, linguistics, the methodology of teaching Ukrainian.*

Вступ. Численні дослідження вчених доводять, що високі показники емоційного інтелекту позитивно позначаються на процесі міжособистісної взаємодії та соціалізації особистості, її фізичному та психічному благополуччі, є передумовою розвитку моральності, детермінантою емоційного самоконтролю, значною мірою, забезпечуючи успішність життєдіяльності людини загалом. Терміни *емоційна компетентність* та *емоційна грамотність* набувають все ширшої актуалізації.

Безумовно, проблеми розвитку емоційного інтелекту дітей та шкільної молоді в освітньому процесі залишаються відкритими. На нашу думку, актуальним видається дослідження розвитку емоційного інтелекту в дитячому та юнацькому віці в процесі вивчення мови.

Мета статті – розкрити зміст поняття *емоційний інтелект*, ознайомити вчителів зі складниками емоційного інтелекту, методикою його розвитку на уроках української мови.

Методи та методики дослідження. Для розв'язання поставлених завдань використано комплекс методів дослідження:

теоретичні: вивчення та аналіз лінгвістичної, психолого-педагогічної і навчально-методичної літератури з проблеми дослідження, методичний аналіз поданого матеріалу, теоретичне осмислення передового педагогічного досвіду вчителів-словесників;

емпіричні: спостереження, бесіда з учителями й учнями, анкетування з метою вивчення стану роботи з розвитку емоційного інтелекту, аналіз уроків, письмових робіт та усних відповідей учнів.

Проблема розвитку емоційного інтелекту (EQ) перебуває в центрі уваги передусім психологів і педагогів. Серед зарубіжних дослідників слід назвати Г. Гарднера, Д. Гоулмана, Д. Карузо, Дж. Майєра, П. Саловея та ін. Питання емоційного інтелекту досліджували українські науковці Т. Березовська, С. Дерев'яно, О. Милославська, А. Костюк, Е. Носенко, А. Подорожня, О. Савченко, Г. Свідерська, О. Філатова та ін. У межах шкільних програм з української мови словесники традиційно реалізують вправи, спрямовані на розвиток емоційної сфери учнів, проте з урахуванням актуальних наукових досліджень цей аспект освітнього процесу потребує систематизації та упорядкування.

Теоретичні підходи до розуміння структури емоційного інтелекту різняться, проте аналіз концепцій EQ свідчить про те, що більшість дослідників співвідносять його структурні компоненти з певною групою здібностей – *когнітивних, емоційних, особистісних, соціальних*.

Результати та дискусії. Термін *емоційний інтелект* запроваджений у 1995 році американцем Деніелем Гоулманом, його

концепція “виросла” з поняття *соціального інтелекту* (дослідження психологів Е. Торндайка, Д. Гілфорда, Г. Айзенка), який визначають як спроможність адаптуватися до життєвих реалій на основі мислительної діяльності. Дехто з науковців стверджує, що емоційний інтелект є підструктурою соціального інтелекту.

Д. Гоулман (2018, с. 97-114) виділяє чотири головні складники EQ: самосвідомість (self-awareness), самоконтроль (self-management), емпатія (empathy) і навички взаємин, тобто комунікабельність (relationship skills). Визначення та ознаки кожного зі складників подано в таблиці 1.

Таблиця 1

Складники емоційного інтелекту		
	Визначення	Ознаки
1. Самосвідомість	Обробка інформації про себе. Спроможність розпізнавати й регулювати власні емоції, розуміння своїх внутрішніх почуттів, а також впливу на свої рішення та поведінку й здатність впливати на них.	Упевненість у собі. Реалізація амбіцій. Сприйняття своєї ролі в суспільстві.
2. Саморегуляція	Здатність контролювати власні негативні емоції та поведінку. Демонстрація і стриманість у гнівності. Обережність у висловленні та оцінках.	Послабкість у поведінці. Готовність до поразки. Спокійні реакції в ситуації невпевненості. Уміння отримувати стресу.
3. Мотивація	Мотивація до виконання своїх зобов'язань, що впадає на увагу інших людей або досягнення статусу. Дієвизначеність.	Емоційна реакція на свій потенціал. Відданість справі.
4. Емпатія	Спроможність розуміти емоційний стан інших людей. Уміння виконувати свої зобов'язання в складних ситуаціях.	Уміння підтримувати й допомогти слабшим людям. Сприйняття інших людей як суверенних (умови, суспільство, людина, і т. д.).
5. Комунікабельність (соціальні навички)	Компетентність у сфері спілкування з іншими людьми. Здатність знаходити спільні інтереси з людьми й організувати співпрацю.	Уміння переконувати й розуміти. Уміння співпрацювати й підтримувати інших. Уміння свідомо організувати взаємодію.

Для словесників важливо, що кінцевим результатом вимірів емоційного інтелекту вважають саме комунікабельність, тобто *комунікативну компетентність*, яку визначають як сукупність знань і вмінь учасників інтеракції спілкування в різноманітних умовах (ситуаціях), набір комунікативних стратегій разом із оволодінням комунікативними правилами (Бацевич, 2004). Словесник працює й над формуванням в учнів *комунікативної грамотності*, тобто сукупності комунікативних знань, умінь і навичок, які забезпечують можливість ефективного спілкування в усній і писемній формах (Бацевич, 2004, с. 328).

Згідно з концепцією Г. Гарднера (1994), у структурі емоційного інтелекту необхідно розглядати внутрішньоособистісний (спрямований на власні емоції) та міжособистісний (спрямований на емоції інших людей) компоненти. Перший характеризується такими складниками, як самосвідомість, рефлексія, самооцінка, самоконтроль, мотивація досягнень.

Другий компонент включає емпатію, толерантність, комунікабельність, когнентність, діалогічність.

Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО) спільно з Дитячим фондом Організації Об'єднаних Націй (ЮНІСЕФ) та у співпраці з іншими міжнародними і національними організаціями запропонували концептуальну модель для розроблення освітніх програм. Модель має чотири виміри навчання: *когнітивний*: учитися знати (пізнавати, вчитися); *інструментальний*: учитися застосовувати знання (діяти); *особистий*: учитися бути (жити в злагоді з собою); *соціальний* – для активного громадянства (жити в мирі та злагоді з іншими).

Відповідно до кожного з вимірів визначено домінантні життєві навички, які ЮНІСЕФ визначає як психосоціальні такі компетентності: *когнітивні, особистісні, емоційні та соціальні*. Такі навички є універсальними здатностями, необхідними кожній людині для застосування в усіх сферах її життя, незалежно від професійної спеціалізації.

А. Костюк (2014) виділяє в структурі емоційного інтелекту *когнітивні, емоційні, адаптивні та соціальні* здібності. Взаємозв'язок здібностей із функціями EQ відображено в таблиці 2.

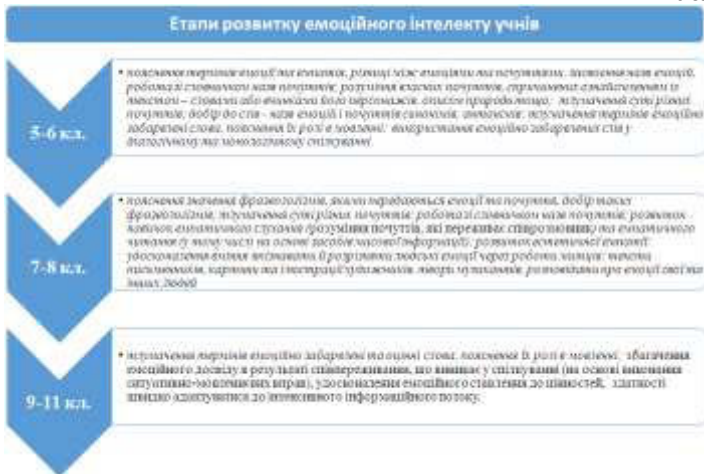
Таблиця 2

Співвідношення структури емоційного інтелекту з його функціями		
Група здібностей	Структурні компоненти емоційного інтелекту	Функції емоційного інтелекту
Когнітивні здібності	Стратегія саморегуляції емоцій; Розуміння емоцій як індивідуальних, якщо не загальною властивістю.	Інформативна функція – забезпечити людині структурні знання про розроблені моделі емоційного інтелекту, які можна застосувати систематично, формувати певні навички життя.
Емоційні здібності	Управління емоційними гасами; відтворення позитивної емоції.	Регулятивна функція – спрямувати емоційні інтенсивності та забезпечити відповідність зовнішнього вираження з внутрішнім.
Адаптаційні здібності	Управління емоціями в стресових ситуаціях (самоконтроль, вибір адекватних стратегій поведінки); Самонавігація (здійснює вплив на структуру емоцій, які сприяють до здібності).	Адаптивна та строгуюча функції – контролювати виступ емоцій та структурально адаптувати реакції людини в розділенні життєвих ситуацій.
Соціальні здібності	Соціальна емпатія (здійснює до розуміння складності емоційної людини); Управління емоціями іншими (здатність впливати на емоції інших людей).	Лідерська функція – забезпечити емоційну спроможність до інструментальності з іншими.

Термін **емпатія** сучасний тлумачний психологічний словник пояснює як **“розуміння емоційного стану, проникнення в переживання іншої людини”** (Шапар, 2007, с. 129). Як **особливі форми емпатії виділяють: співпереживання (переживання тих же емоційних станів, що й інша людина) та співчуття (переживання**

власних емоційних станів у зв'язку з почуттями іншої особи).
Розвиток емоційного інтелекту на уроках мови доцільно здійснювати за такими віковими етапами:

Таблиця 3

Пропонуємо зразки різнорівневих вправ, які сприяють розвитку емоційного інтелекту.

7-8 класи

- Після перегляду вистави в Театрі юного глядача двоє восьмикласників обмінюються враженнями. Одному з них сподобалася п'еса, але він не зовсім задоволений грою виконавців головних ролей. Другому сподобалося все, крім музичного супроводу, який видається йому несучасним. Складіть і розіграйте діалог між учнями. Для вираження почуттів використовуйте деякі з поданих фразеологізмів (на вибір).

Хвилювання: *серце замерло; узяло за душу; кидало то в жар, то в холод; клубок став у горлі.*
Захоплення: *тішить душу(око); бути без пам'яті від когось (чогось); поринути з головою (у щось).*
Байдужість: *ні холодно ні жарко; і вухом не вести; як з гуски вода; як горохом об стіну.*

- Прочитайте. Визначте слова іншомовного походження, лексичне значення кожного з'ясуйте за тлумачним словничком.

Урбанізація – бурхливий розвиток міст і міського способу життя – змінює взаємостосунки між людьми. У великому місті людина упродовж одного дня вступає в швидкоплинне й часто мимовільне спілкування з кількома сотнями людей.

Такі контакти викликають утому від калейдоскопа облич. Зростає потреба у співчутті, співпереживанні (За Є. Головахою, Н. Паніною).

* Великі міста часто називають *кам'яними джунглями*. Як ви розумієте таку назву? Які почуття вона у вас викликає?

* Витлумачте суть названих у тексті почуттів. Скористайтеся словничком назв почуттів.

* Назвіть почуття, які може відчувати людина, опинившись у чужому їй великому місті. Живучи у великому місті постійно? Чи прагне вона спілкування з природою? З якої причини?

10-11 класи

• **Прочитайте. Визначте в тексті неологізми, витлумачте лексичне значення кожного. Звертєся з тлумачним словничком.**

Софія – розроблений компанією Hanson Robotics людиноподібний робот, гіноїд, популярний через свою подібність до людини, спроможність виражати мімікою понад 60 емоцій і давати влучні відповіді на запитання.

Західні експерти не погоджуються з тим, що робота можна назвати штучним інтелектом. Робот Софія – лише чат-бот, який розпізнає запитання за ключовими словами і добирає відповідь із визначеної бази.

Визнання можливості докорінних змін у житті людини (особливо осіб з інвалідністю) за допомогою передових технологій називають трансгуманізмом (від лат. trans – кризь, через, за; humanitas – людяність; humanus – людський; homo – людина).

* З якою метою науковці намагаються наділити людиноподібних роботів хоча б видимістю емоційності? У відповіді вживайте вжиті в тексті неологізми.

* Чи вдасться, на вашу думку, створити “емоційного” робота? Чому?

* Як ви ставитесь до ідеї створення штучного інтелекту? У чому він зможе і в чому не зможе зрівнятися з людиною? Відповідь обґрунтуйте.

Висновки. Зміст, форми і методи навчання мови можуть і мають підпорядковуватися традиційній формулі “Пізнай себе”, проте в дещо осучасненій інтерпретації – “Пізнай себе, свої емоції та почуття й навчися керувати собою”. Необхідно безперервно поповнювати словниковий запас учнів словами-назвами емоцій і почуттів, витлумачувати їх суть. Збагачення активного словника назвами почуттів, емоційно забарвлених слів, виконання вправ і завдань, виконуючи які, учні аналізуватимуть і висловлюватимуть власні почуття, що сприятиме удосконаленню емоційної компетентності, розвитку емпатії, а відтак успішності у спілкуванні, і врешті-решт формуванню емоційного інтелекту, розвиток якого допомагатиме встановленню рівноваги між розумом і почуттями особистості, утримуватиме від виконання дій під впливом емоцій, запобігатиме маніпулюванню з боку інших осіб.

Література

1. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики: підручник. К.: Видавничий центр «Академія», 2004. 342 с.
2. Березюк Г. Емоційний інтелект як детермінанта внутрішньої свободи особистості. *Психологічні студії Львівського університету*, 2002. С. 20-23.
3. Гоулман Деніел. Емоційний інтелект. К: Видавництво "Віват", 2018. 512 с.

4. Дика Н.М. і Глазова О.П. Нова парадигма післядипломної педагогічної освіти: реалізація компетентнісного підходу. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика (Серія: Педагогічні науки)*. Випуск № 3-4 (56-57), 2018. С. 14-20. DOI: 10.28925/1609-8595.2018(3-4)1420

5. Костюк А.В. Емоційний інтелект та шляхи його розвитку. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки*, 2014. Вип. 2(1). С. 85-89.

6. Українська мова Програма для загальноосвітніх навчальних закладів: 5–9 класи. Дивослово, 2017. № 7-8. URL:<http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalniprogrami-5-9-klas-2017.html> (дата звернення: 06.10.2019).

7. Українська мова Програма для загальноосвітніх навчальних закладів: 10, 11 класи. Дивослово, 2018. № 7-8. URL:<https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv> (дата звернення: 05.10.2019).

8. Шапар В.Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Х.: Прапор, 2007. 640 с.

9. Bates E., Devescovi A., D'Amico S. Processing complex sentences: A cross-linguistic study. *Language and Cognitive Processes*. 1999. № 14 (1). P. 69–123. DOI: 10.1080/016909699386383.

10. Gardner H. *Frames of Mind*. London: Fontana Press, 1994. 466 p.

References

1. Vacevych F.S. (2004). *Osnovy komunikativnoji linghivstyky: pidruchnyk [Fundamentals of Communicative Linguistics: A Textbook.]*. K.: Vydavnychij centr «Akademija», 342 (ukr).

2. Berezjuk Gh. (2002). Emocijnij intelekt jak determinanta vnutrishnjoji svobody osobystosti [Emotional intelligence as a determinant of inner personality freedom]. *Psyhologhichni studiji Ljvivs'kogho universytetu*, 20-23. (ukr).

3. Goulman Deniel. (2018). Emocijnij intelekt [Emotional intelligence]. K: Vydavnytvo "Vivat", 512 (ukr).

4. Dyka N.M. і Ghlazova O.P. (2018). Nova paradyghma pisljadyplomnoji pedaghoghichnoji osvity: realizacija kompetentnisonogho pidkhodu [A new paradigm of postgraduate pedagogical education: realization of the competent approach]. *Neperervna profesijna osvita: teorija i praktyka (Serija: Pedaghoghichni nauky)*. Vypusk 3-4 (56-57), 14-20. DOI: 10.28925/1609-8595.2018(3-4)1420 (ukr).

5. Kostjuk A.V. (2014). Emocijnij intelekt ta shljakhy jogho rozvytku [Emotional intelligence and ways of its development]. *Naukovyj visnyk Khersons'kogho derzhavnogho universytetu. Serija: Psyhologhichni nauky*, Vyp. 2 (1), 85-89 (ukr).

6. Ukrajsjnska mova. Proghrama dlja zaghaljnoosvitnikh navchalnykh zakladiv: 5–9 klasy [Ukrainian language. Program for general educational institutions 5–9 classes]. (2017). Dyvoslovo, 7-8. Retrieved from <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalniprogrami-5-9-klas-2017.html> (ukr).

7. Ukrajsjnska mova. Proghrama dlja zaghaljnoosvitnikh navchalnykh zakladiv: 10, 11 klasy [Ukrainian language. Program for general educational institutions 10, 11 classes]. (2018). Dyvoslovo, 7-8. Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv> (ukr).

8. Shapar V.B. (2007). Suchasnyj tlmachnyj psyhologhichnyj slovnyk [Modern interpretive psychological dictionary]. Kh.: Prapor, 640 (ukr).

9. Bates E., Devescovi A., D'Amico S. (1999). Processing complex sentences: A cross-linguistic study. *Language and Cognitive Processes*, 14 (1), 69–123. DOI: 10.1080/016909699386383 (eng).

10. Gardner H. (1994). *Frames of Mind*. London: Fontana Press, 466 (eng).

АНОТАЦІЯ

У статті висвітлено особливості розвитку емоційного інтелекту в учнів закладів загальної середньої освіти. Обґрунтовано актуальність обраної теми та проаналізовано наукові педагогічні, психологічні, лінгводидактичні джерела. Узагальнено теоретичні підходи до розуміння структури емоційного інтелекту, визначено найбільш поширені погляди на емоційний інтелект, подано його структуру. Співвіднесено структуру емоційного інтелекту з його функціями. Наведено етапи розвитку емоційного інтелекту в учнів закладів загальної середньої освіти. Запропоновано зразки різнорівневих вправ.

Ключові слова: емоційний інтелект, емоційна компетентність, емоційна грамотність, загальна середня освіта, лінгводидактика, методика навчання української мови.